

การสอนทางไกล

การสอนทางไกล (Distance Teaching) หมายถึงระบบของการจัดการศึกษาวิธีหนึ่ง ซึ่งผู้สอนและผู้เรียนไม่ต้องมาทำกิจกรรมในห้องเรียน กระบวนการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลา สถานที่ โดยคำนึงถึงความสะดวก และความพร้อมของผู้เรียนเป็นหลัก รูปแบบของการเรียนจะใช้สื่อการเรียนประเภทต่างๆ เช่น สิ่งพิมพ์ สื่อที่ติดต่อกองไปรษณีย์ สื่อทางวิทยุ สื่อทางโทรทัศน์ และสื่อสไตทัศน์อุปกรณ์ประเภทอื่น รวมทั้งการพบกับกลุ่ม โดยมีวิทยากรเป็นผู้ให้ความรู้ หรือการสอนเสริมเป็นต้น

ประวัติและแนวคิดเกี่ยวกับหลักการของการสอนทางไกล

แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการสอนทางไกลคือ "การจัดการศึกษาลดลงชีวิต" ซึ่งมีสวนเชื่อว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ในการดำรงชีวิตที่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้รณรงค์ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ประเทศสมาชิกยึดแนวคิดเกี่ยวกับ "การจัดการศึกษาลดลงชีวิต" เป็นหลักในการจัดการศึกษา เอกสารทางวิชาการที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางคือหนังสือ Learning to Be. ซึ่งยูเนสโกได้สนับสนุน ให้แปลเป็นภาษาต่างๆ และฉบับภาษาไทยที่ กระทรวงศึกษาธิการได้แปลและพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ใช้ชื่อว่า "การศึกษาเพื่อชีวิต" สารสำคัญของหนังสือเล่มนี้ คือการเผยแพร่แนวคิดและหลักการของการศึกษาลดลงชีวิต (Life-long education) เป็นประเด็นสำคัญ การศึกษาค้นคว้าแนวคิดนี้ จำเป็นต้องตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และสมาชิกของสังคมทุกเพศ ทุกวัย โดยจะต้องมีรูปแบบ และวิธีจัดการศึกษาที่ เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของทุกคน นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่จะมีบทบาทที่เหมาะสม และตอบสนองต่อการจัดการศึกษาลดลงชีวิตนี้ คือ การสอนทางไกล รูปแบบของการ

จัดการสอนทางไกล จะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับการเรียนการสอนในห้องเรียน กล่าวคือไม่เน้น เรื่องการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ดังนั้น หลักการของการจัดการสอนทางไกล คือการยอมรับศักยภาพของบุคคลแต่ละคน ที่จะสามารถแสวงหาความรู้ และเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง ในสภาพแวดล้อมและเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างที่ได้จัดเตรียมไว้ การสอนทางไกลจึงยึดหลักการของการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ และยึดหลักการของการเรียนรู้แบบเปิด โดยให้อิสระบุคคลได้มีการศึกษา และเรียนรู้ได้อย่างเสรี ไม่มีอุปสรรค ทางสภาพเศรษฐกิจ สังคม ภูมิประเทศ มากีดขวาง หรือเป็นข้อจำกัดเหมือนกับการเรียนในห้อง การสอนทางไกลสามารถสรุปเป็นหลักการได้ดังนี้

๑. การสอนทางไกล เน้นการศึกษาเป็นรายบุคคล แต่อาจจะมีการเรียนเป็นกลุ่ม ในลักษณะที่มีการทำกิจกรรมหรือการสอนเสริมบ้างเป็นบางครั้ง

๒. การสอนทางไกล มีการวางแผน และการจัดกระบวนการเรียนการสอนอย่างดี โดยมีการออกแบบการสอน การสร้าง การจัดเตรียมวัสดุ และสื่อการเรียนอย่างเป็นระบบไว้อย่างดี

๓. การสอนทางไกล ควรมีการจัดทำสื่อการสอน โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญประจำสาขาวิชาต่างๆ และนักเทคโนโลยีทางการศึกษาทำงานร่วมกัน

๔. การสอนทางไกล ใช้สื่อประสมและใช้วิธีการของสื่อมวลชนรูปแบบต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้หรือการนำเสนอเนื้อหา ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง

วิธีการจัดการสอนทางไกล

วิธีการจัดการสอนทางไกล คือ การจัดระบบของกระบวนการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น ในเรื่องของระยะเวลา สถานที่ โดยถือเอาความสะดวก และความพร้อมของผู้เรียนเป็นหลัก การถ่ายทอดเนื้อหาสาระ โดยอาศัย

สื่อประสม ได้แก่ สิ่งพิมพ์ในรูปแบบของเอกสารเป็นหลัก ซึ่งอาจประกอบด้วยเนื้อหาสาระ แบบฝึกหัดให้ผู้เรียน รวมทั้งอาจจะมีแถบเสียง รายการวิทยุและโทรทัศน์ การสอนทางไกลอาจจัดให้การพบกับกลุ่ม ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนบ้างเป็นบางครั้ง เพื่อสอนเสริม อภิปรายปัญหาที่พบ จุดเน้นของการสอนทางไกลคือ มุ่งให้ผู้เรียนศึกษา และปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองเป็นส่วนใหญ่และให้บริบทผลของการเรียนทันที รวมทั้งอาจจะได้รับการเสริมแรง หรือให้กำลังใจจากการเรียนรู้ นั่นๆ ตามลำดับขั้น ส่วนเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถ ความสนใจ ความพร้อม และความสะดวกของแต่ละคน

สื่อที่ใช้ในการสอนทางไกล

๑. การสอนทางไปรษณีย์ สื่อการสอนที่ใช้กันส่วนมาก คือ สิ่งพิมพ์ และเอกสารเป็นหลัก โดยส่งไปให้ผู้เรียน เอกสาร สิ่งพิมพ์ เหล่านี้จะมีประสิทธิภาพ ถ้ามีการออกแบบการสอน และการจัดทำอย่างเป็นระเบียบ เช่น การเสนอโครงสร้างของบทเรียนแต่ละบท การเรียงลำดับหัวข้อใหญ่ และหัวข้อเล็ก การนำเสนอแนวคิดสำคัญ รูปแบบวิธีการเขียน การปฏิบัติแบบฝึก หรือกิจกรรมที่สอดคล้องกับหัวข้อและจุดประสงค์ การใช้เทคนิค และวิธีการนำเสนอที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งสร้างบทเรียนที่น่าสนใจ ตรงกับความต้องการของผู้เรียน

๒. การสอนทางวิทยุ การใช้วิทยุเพื่อการสอนสามารถกระทำได้โดยการออกรายการ สำหรับประชาชนทั่วไป และผู้เรียน ส่วนการสอนทางวิทยุสำหรับผู้เรียนเป็นกลุ่ม จะแจกคู่มือแนะนำ และกำหนดเวลาไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางในการอภิปราย และสรุปประเด็นสำคัญ หรือถ้ามีผู้เขียนถามปัญหามาก็จะนำมาตอบในวิทยุ

๓. การสอนทางโทรทัศน์ จุดมุ่งหมายของการนำโทรทัศน์เข้ามาใช้ในระบยโรงเรียน เพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพการเรียนการสอนให้ดีขึ้น รวมทั้งใช้ในกรณีขาดแคลนผู้สอนที่ไม่พอกับจำนวนผู้เรียน ต่อมาได้มีการนำโทรทัศน์มาใช้ในการศึกษากับประชาชนที่อยู่ในเมืองและชนบท การใช้โทรทัศน์เพื่อการสอนทางไกลมีจุดประสงค์เพื่อ การนำเสนอเนื้อหาสาระที่สำคัญ การบรรยายสรุป

บทเรียน การจัดกิจกรรมที่เด่นๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอน แต่ผลการประเมินพบว่า ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง และต้องใช้เวลา ความรู้ ความสามารถในการผลิตรายการ ถ้าการวางแผนผลิตรายการไม่ทันแล้ว บทเรียนที่ปรากฏอาจจะไม่น่าสนใจ และไม่คุ้มกับการลงทุนและเวลาที่ใช้ เช่น ผู้สอนบรรยายสาระวิชาตลอดรายการ ถ้าผู้บรรยายไม่มีเทคนิคที่ดีในการนำเสนอ อาจจะทำให้บทเรียนไม่น่าสนใจ ด้วยเหตุนี้บางประเทศจึงให้ความสนใจใช้วิทยุอย่างกว้างขวาง เพราะขณะที่ผู้เรียนฟังบทเรียนไป ก็สามารถทำงานหรือกิจกรรมอื่นๆ ไปพร้อมกันได้

๔. การสอนโดยใช้วารสารและหนังสือพิมพ์ วารสารและหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อการสอนที่ได้รับความนิยมในการสอนทางไกลมาก เช่น วารสารเกี่ยวกับครอบครัวและพัฒนา (Family and Development) เป็นวารสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว การทำอาหาร และการจัดบ้านให้น่าอยู่ สำหรับประเทศไทยได้มีการจัดทำวารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์อื่นๆ สำหรับชาวบ้านเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือพิมพ์ฟ้าหนึ่ง ชื่อ "การศึกษานอกโรงเรียน" หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จะให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพอนามัย เป็นต้น

๕. การสอนโดยใช้แถบเสียง ใช้ได้ดีกับการสอนทางไกล เพราะผู้เรียนสามารถทบทวนเนื้อหาได้ จึงเป็นประโยชน์ในการนำมาสอน เนื้อหาที่ต้องการฝึกทักษะ เช่น การเรียนภาษา แต่ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง และไม่สามารถใช้ได้ในการณีที่ ผู้เรียนไม่มีเครื่องเล่นแถบเสียง

๖. การสอนเสริมโดยวิทยากร การสอนเสริมหรือการพบกับกลุ่ม แม้จะใช้เวลาน้อย แต่ช่วยให้การสอนทางไกลได้ผลดีขึ้น และยังเป็นแรงจูงใจกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า การพบกลุ่มนี้อาจจะทำให้ผู้เรียนเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ดังนั้นการคัดเลือกผู้สอนเสริมจะต้องพิจารณาถึงบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถในการสอนเสริมเพื่อจะให้ผู้เรียน ได้ประโยชน์มากที่สุด และมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามสื่อการสอนแต่ละอย่างย่อมมีผลดีไม่น้อยต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง

ด้วยกัน

เจนคินส์ (Jenkins, 1983:6) ศึกษาพบว่า รูปแบบการสอนทางไกลที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด คือการสอนที่ใช้สื่อประสม ที่ประกอบด้วยสิ่งพิมพ์ เอกสาร และรายการวิทยุ รวมทั้งมีการสอนเสริมหรือพบกับผู้สอนเป็นครั้งคราว สื่อเอกสารเป็นสื่อที่ผู้เรียนเรียนได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นสื่อถาวรสามารถทบทวนได้ด้วยตนเอง เพราะถ้าเป็นสื่อวิทยุหรือโทรทัศน์ เมื่อรายการผ่านไปแล้วไม่สามารถจะย้อนกลับมาศึกษาได้อีก สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันนี้ ได้มีสถาบันและ

หน่วยงานต่างๆ ที่จัดการศึกษาโดยใช้วิธีการสอนทางไกล ได้แก่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดโครงการศึกษานอกโรงเรียนทางวิทยุและไปรษณีย์ กรมการฝึกหัดครู จัดโครงการวิชาครูชุดและการอบรมครูประจำการโดยใช้ชุดการสอนทางไกล กรมการปกครอง จัดโครงการเรียนทางไปรษณีย์ สำหรับข้าราชการในสังกัดมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และมหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดการสอนทางไกลโดยใช้สื่อประสม สถาบันพัฒนาข้าราชการของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ได้จัดโครงการฝึกอบรมข้าราชการใหม่โดยใช้วิธีการสอนทางไกล

วิชัย วงษ์ใหญ่

บรรณานุกรม

- วิชัย วงษ์ใหญ่ "แนวคิดเกี่ยวกับการสอนทางไกล" ใน ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เอกสารสำเนา ๒๘๒๑
- Janet, Jenkins. Materials for learning : How to Teach Adult at a Distance. London, Routledge and Kegan Paul, 1981.
- Unesco. Training of Personnel for Distance: Report of a Regional Seminar. Islamabad, Pakistan 8 - 18 August. 1983. Bangkok, Unesco, 1984.